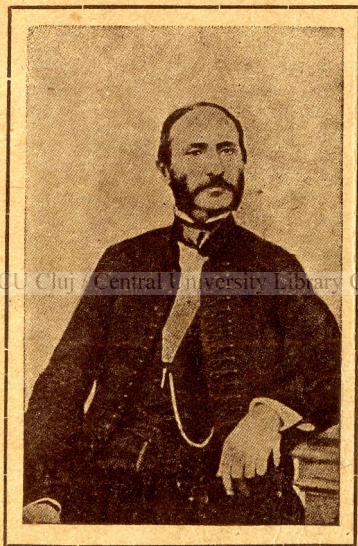

5819

CARTEA
CEA BUNĂ

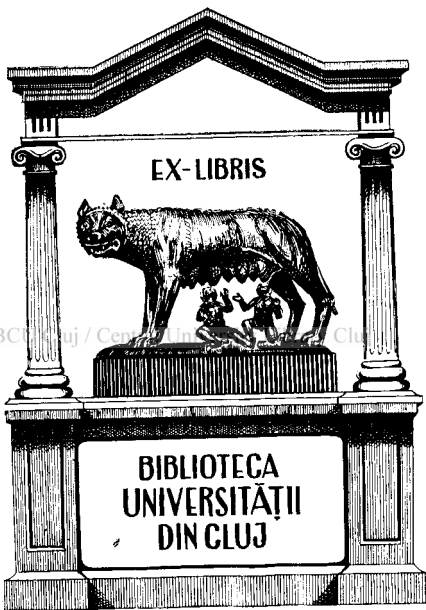
BCU Cluj / Central University Library Cluj

P. POENARU ȘI I. E. RĂDULESCU
GEORGE LAZĂR

CARTEA
CEA BUNĂ

INGRIJITĂ DE
SEXTIL PUȘCARIU
PROFESOR DE LIMBA ȘI
LITERATURA ROMÂNĂ LA
UNIVERSITATEA DIN CLUJ
MEMBRU AL ACAD. ROM.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

EX-LIBRIS

BIBLIOTECA
UNIVERSITĂȚII
DIN CLUJ

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BCU Cluj Central University Library Cluj

GEORGE LAZÁR

PETRACHE POENARU
ȘI
I. ELIADE RĂDULESCU

GEORGE LAZĂR

CU O INTRODUCERE DE
G. BOGDAN-DUICĂ

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CULTURA NAȚIONALĂ

PETRACHE POENARU

I. ELIADERĂDULESCU

GEORGE LAZĂR

SA EDITAT ȘI

TIPĂRIT DE

C V L T V R A

NAȚIONALĂ

BUCUREȘTI 1923

5319

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BIBL. UNIV. CLUJ-SIBIU

Nr. 1961 -1942

Drepturile rezervate

I N T R O D U C E R E

Autorul discursului academic despre George Lazăr, *Petrache Poenaru*, este o figură astăzi puțin cunoscută: el, în bogata-i viață, *a tăcut și a făcut*. Dar, la prilejuri, a și vorbit; așa că ideile lui s'ar putea culege și așeză într'o monografie serioasă, privitoare la marele lui rol cultural și la istoria culturii românești. Aici însă, nu este loc decât pentru câteva informațiuni.

Boerinașul *P. P.* s'a născut la a. 1799 în Oltenia, în Vâlcea (la Benești). Carte a învățat întâiu acasă, grecește și românește; apoi la școala mănăstirii Obedianului din Craiova, în sfârșit, pe la 1818—1819, în București. Având «odaie, tain și simbrie» de la Mitropolie, a învățat la școala grecească de la Schitul Măgureanu, unde a fost coleg și prieten cu I. Eliade Rădulescu și unde, împreună cu acesta, ce-teau cu entuziasm scrierile lui Petru Maior. Deschizându-se școala lui G. Lazăr, *P. P.* ascultă și pe noul dascăl, de la care primi în-

demnuri patriotice, și înclinări profunde spre studiile realiste.

Despre școala lui G. Lazăr, la 1832, P. P. a vorbit, din *proaspătă* amintire, la zece ani după ce o părăsise, astfel:

«La cea mai dintâiu a ei întocmire această școală a avut a se lupta cu *ideea*, ce predomnea atunci, *că nimic nu se poate învăța în limba românească*; și multă vreme încă nu s'ar fi putut apăra de această năpaste, de nu ar fi avut pe *cel mai vrednic de laudă* Român, *despre ale sale științe și patriotism*, pe George Lazăr, doctor de teologie și de legi, care el întâiași dată a propus ideea de a se întocmi o școală în limba patriei, și el *singur* s'a luptat cu toate neînlesnirile, făcând în limba românească cursuri de filosofie și de matematică. Acest învățat bărbat, prin a sa nepregetare și infocată iubire de neam, își dobândise, după a sa dorire, sprijinitori pentru cultura limbei românești, pe câțiva din cei mai cu râvnă boieri patrioți, și mai ales pe răposatul banul Constantin Bălăceanu. Cu al acestor buni patrioți ajutor, școala românească, *în puțină vreme, a dat dovadă netăgăduită* de înlesnirea cu care se pot urma învățăturile în limba patriei, *căci din școlarii d'atunci au ieșit bărbați cari acum fac cinste neamului...»¹⁾.*

¹⁾ P. Poenaru' numește pe I. Eliad (Rădulescul) și T. Paladi. După V. A. Ureche, *Istoria școalelor*; la a. 1832.

Se știe că miraculoasa școală a lui G. Lazăr a fost desființată în revoluția lui Tudor Vladimirescu. *P. P.*, dascăl și el, se alătură eroului oltean, pe care de sigur îl cunoaște personal. Al. Odobescu închipuește alăturarea lui la mișcarea revoluționară în acest mod:

«*P. P.*, mintosul și pașnicul tânăr, își strânse bi-nișor cărțile în ladă, desbracă giubeaua și descălță papucii dăscălești; și cu minteanul oltenesc pe umeri, cu poturii și cu imineii de pandur în picioare, cu călpăcelul de hârtie neagră pe urechi, călcă pragul odăii din mănăstirea Cotroceni, de unde Tudor domină Bucureștii cu privirea și cu armele sale. Căpitanul, cu voie bună, îl primii să-i fie grămătic».

După uciderea lui Tudor, *P. P.*, care se află departe de țară, trimis de eroul revoluției într'o misiune diplomatică, își schimbă ro-stul și rămase în streinătate, la studii. În Viena *P. P.* a studiat: limbi clasice, istorie, fi-losofie, matematici, fizică, chimie, tehnologie; în Paris: inginerie, geologie, geografie, econo-mie politică; în Anglia: mineralogie și meta-lurgie. Partea realistă precumpănește în stu-diile sale. Dragostea lui pentru studiul naturii și al științelor utilitare reiese și din notele lui,

publicate de d-l N. Iorga, în Analele Academiei Române ¹⁾. Din ele mai reiese însă impresia bună și adâncă ce i-o făcuseră școalele englezești.

Cunoștințele — culese între a. 1823 și 1832 — despre cultura germană-austriacă, franceză și engleză îl puseră pe îndelungate gânduri. Întrebarea sa eră: Ce se face poporul meu român și necultivat în mijlocul înaintărilor altor popoare culte? Răspunsul său, care cerea școale, muncă și cultură, a fost acesta ²⁾:

«Intr'această epocă de întrecere generală pe stadiul progresului, școalele românești își grăbesc și ele pasul, din zi în zi mai mult. Neamurile Europei, într'al căreia ocol se numără și principatul României, întinzându-și luminile până la cele mai de pe urmă hotare ale cuprinsului lor, au pus condiție de nimicire pentru oricare popul va rămâne în nemiscare, în mijlocul înaintării obștești. După principiile sfintei sale religii, neamul românesc este și el chemat a ajunge la un viitor mai desăvârșit, spre care a pornit familia cea mare a creștinimei».

¹⁾ Secția literară, v. XXVIII, p. 250; și franțuzește în *Histoire des relations anglo-roumaines*, 1917, p. 114 și urm.

²⁾ V. A. Ureche, *loc. cit.*, v. II, p. 105.

Cultura, după *P. P.*, trebuie mijlocită tuturor claselor sociale: săteanului, ca și orășanului, pentru că pe atunci toate aveau puțină cultură de carte. Încă un pasaj dintr'o cuvântare a lui *P. P.* va arăta cum vede el armonizarea culturii românești, sporirea ei și sporirea paralelă a mândriei naționale¹⁾:

«Prin învățăturile de religie și de căsnicie ce li se vor da într'aceste școli, locuitorii de prin sate se vor deprinde de mici a fi mai buni creștini, a avea iubire de cinste, a se apăra de feluri de *iresuri* și a fi mai muncitori. Intinzându-se astfel îmbunătățirile la sate, școalele pe la orașe se vor desvoltă din ce în ce mai mult, și așa duhul înțelegerii între locuitorii de prin sate și între cei de prin orașe se va pune în oarecare armonie, orășanul și țăranul se vor cunoaște unul pe altul, fii ai aceleiași familii, numele de Român nu va mai fi un termen de ocară, ci-l vor purtă, și unul, și altul, cu acea jală strămoșască, la care râvnea toate neamurile».

Originea ideilor acestora trebuie căutată în: experiența din streinătate, în cunoașterea patriei, în dragostea și mila de țăran și orășan

¹⁾ *Loc. cit.*, v. II, p. 26—27.

suferitor, în idealul cultural și politic urmărit și de P. P.

Pentru ca să slujască acestui ideal el primî: să fie (de la 1832 încoace) director al școalelor muntenești, pentru al căror spor de cheltueli stăruia mereu, a căror organizare o completă mereu, ajungând, după liceu, până la cursul de legi de la Sf. Sava; el făcî legea școlară de la 1832; el înființă întăiul învățămînt sătesc în massă, introducând, în *toate* școalele siste- mul lancastric ¹⁾, care, fiind și ieftin, i se părea cel mai potrivit ²⁾; el înființă, pentru servi- ciul școalelor, o tipografie, biblioteca Sfântului Sava, reviste; el recrută un personal didactic bun, fără să facă deosebire între român și român: profesorii săi el îi primea și din Ardeal și din Moldova cu aceeași mare dragoste ca și pe Muntenii săi; el se simțea pretutindeni unde nevoie era de un sfat bun, de un braț care să conducă energic. De aceste ocupațiuni el nu și-a uitat niciodată. Munca aceasta dinainte de a. 1848 îl făcuse pe atunci foarte popular.

¹⁾ Incepând cu Mehedințul, Jiul, Gorjul, Caracalul, Buzăul.

²⁾ Sistemul monitorilor auxiliari ai dascălului.

După anul 1848 *P. P.* a ocupat felurite posturi: la lucrările publice, în eforia școlară, la ministerul de externe, în consiliul de Stat (1864), etc. La odihna de pensionar el se retrase abia în 1866, în vârstă de 67 de ani.

Târziu de tot Academia română îl alege membru activ. La 8 Septembrie 1871, în discursul de recepțiune, bătrânul vorbi despre G. Lazăr, povestind viața fostului său profesor și prieten. —

Despre G. Lazăr avem două memorii amănunțite: al lui I. Eliade Rădulescu și al lui Petrache Poenaru. Din stima cu care acești doi bărbați mari vorbesc despre G. Lazăr, din grija ce-o pun ei, ca faptele lui să fie înregistrate exact și explicate limpede și în raport cu spiritul și cu greutatea vremii, reiese că G. Lazăr i-a impresionat foarte adânc. Dacă *P. P.*, spiritul acesta pozitivist, îl numește pe Lazăr «*cel mai vrednic de laudă Român*», cuvântul lui sobru ne invită să închipuim un bărbat într'adevăr vrednic de laudă din partea *realistului* Poenaru și de *adoratiune* din partea *idealistului* poet, I. Eliade Rădulescu.

Discursul lui *P. P.* rămâne un ales izvor istoric cu care Românii acum uniți, dar mai ales tinerimea dacoromână, trebuie să-și petreacă câteva ceasuri de cetire înălțătoare despre un *erou* al neamului nostru.

Scrierea lui Petrache Poenaru o completează biografia din anul 1839, scrisă de I. Eliade Rădulescu.

Eliade i-a fost lui Lazăr elev și coleg. Și el scrie din proaspătă amintire; și din scrisul său se simte ce puternică impresiune făcea G. Lazăr prin știința sa practică și prin preciziunea ideilor sale filosofice, prin fapta sa totdeauna îndrăzneată. Și din scrierea lui Eliade reiese că Lazăr era o fire de deșteptător de nații.

Omagiul lui Eliade se va ceti cu aceeași mulțumire cu care se va fi cetit al lui P. Poenaru.

G. BOGDAN-DUICĂ

GEORGE LAZĂR

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BCU Cluj / Central University Library Cluj

GEORGE LAZĂR ȘI ȘCOALA ROMÂNĂ

DE P. POENARU

IN epocile de amortire ale națiunilor apar evenimente, care, ca raze din cer, luminează popoarelor ochii minții în deșteptarea conștiinții de sine și le conduc pasul pe calea progresului în dezvoltarea simțului național.

Un eveniment de această natură, din cele mai memorabile, avem a semnală în istoria patriei noastre: înființarea școlii marelui dascăl și înfocat patriot George Lazăr, care a deschis Românilor cartea științii și prețuirii de limba și naționalitatea lor.

2. Mai înainte de a vorbi despre înființarea acestei școli, să spunem ce știm despre originea lui Lazăr, despre studiile și aspirațiunile lui.

George Lazăr s'a născut la anul 1779, în Transilvania, la satul Avrig ¹⁾, lângă Olt; părinții săi George și Maria, Români ortodocși de biserica greco-orientală, erau de condițiunea modestă a agricultorilor țărani, cari aveau mica lor moșie liberă, ca moșnenii noștri.

Ei aveau cinci copii, din cari cel mai mic, George, fiind mai inteligent și cu înaltă aplicare la învățătură, fu trimis la școala din Sibiiu, unde nu întârzié a se distinge între conșcolarii săi cu osebită eminentă.

Distincțiunea micului George ajungând la cunoștința avutului proprietar al Avrigului, Baronul Bruckenthal ²⁾, de a cărui casă se ținea tatăl copilului, luă nobilul

¹⁾ Avrig, în județul Sibiiu; azi cu vreo 3.000 de Români. De la 1784 Români și Sașii se bucurau în aceeași măsură de veniturile comunei; aici Români aveau deci o situație mai bună decât pe aiurea.

²⁾ Samuil Bruckenthal; mort în 1803.

proprietar pe eminentul școlar supt patronajul său, și-i înlesni mijloacele ca să urmeze învățătura la Academia din Cluj.

După ce trecu aici clasele filosofice și juridice¹⁾, tânărul nu mai visă decât fericirea de a se duce în capitala imperiului să-și completeze studiile, și nimic nu-i mai putea deslipi gândul de la această dorință.

Cu micul ajutor ce avea de la baron, și mai mult plin de speranță și iluziuni ale juneței, Lazăr zbură spre capitala imperiului, unde urmă diferite cursuri de științele fizico-matematice, cu aplicare la ingineria civilă²⁾.

¹⁾ Academia cu cursul juridic și filosofic era o anexă a liceului romano-catolic.

²⁾ După cercetări nouă, de A. Sădean, la Viena G. Lazăr a studiat (de la 1806) teologie, ajutat cu o bursă din «fondul sidoxial» al Bisericii ortodoxe-ardelenesti, nu de Bruckenthal. Despre studiile matematice și ingineresti nu avem informațiuni din acte.

Pe atunci Viena se află ocupată de trupele franceze, și fiindcă se făceau rechizițiuni în serviciul armatei, fu și Lazăr recrutat între topografii ce s'au luat din Austria¹⁾.

Această pozițiune îl distrase oarecum de la cursul învățăturilor sale, însă îi dete ocaziune a face bună practică în aplicarea științelor matematice la diverse operațiuni; și inteligența cu care execută lucrările ce i se încredin-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

¹⁾ Viena a fost ocupată de Francezi după catastrofa de la Ulm, în 1805. Ziua de triumf a lui Napoleon, intrarea în Viena: 13 Noemvrie. Infrângerea Austriei la Austerlitz: 2 Decemvrie. Pacea de la Pojon, apoi tratatele de la Schönbrunn și Paris, toate evenimentele ce le însoțeau, duseră, — în 6 August 1806 — la dizolvarea vechiului imperiu german: Impăratul lui G. Lazăr, Francisc II, se lepădă de coroana germană. La astfel de catastrofe mondiale asistă studentul în drept, fostul «*studiosus juris*», Lazăr. În refacerea Austriei, ca topograf, el a fost recrutat de Austriaci; dar unde? când anume? nu se știe.

țase, atrase atențiunea și mulțumirea din partea capilor acestor lucrări.

După încetarea campaniei, liberându-se din serviciul ingineriei civile, ce se recrutase dintre școlari, se concediè și Lazăr de la lucrările tehnice cu care erà însărcinat, reluă apoi cursul învățăturilor în facultatea de teologie, ca să-și completeze studiile ce-i erau necesare pentru cariera eclesiastică la care se destinase; și la examenul general ce-l dăde la încheierea acestui curs, obținând Lazăr diploma de laureat în teologie, fu prezentat Ministerului de profesorii săi cu deosebite laude și gratificat de acesta cu un inel împărătesc în diamante.

În urma acestui dar laureatul nostru simțindu-se obligat să-și exprime gratitudinea sa, solicită audiență la împăratul, și obținù de la Mărirea Sa în-

credințarea, că la ocaziunea vreunei vacanțe în cariera ecleziastică, va putea conta pe augustele sale auspicii.

3. Cu terminarea studiilor¹⁾, se împlinise și termenul de durată a subvențiunii ce-i acordase lui Lazăr protectorul său Bruckenthal, pentru întâmpinarea cheltuielilor sale la învățătură. Trebuia dar să se întoarcă în patria sa, ca să se ocupe de ceva în sfera carierii ce-și alesese. Așa Lazăr, ilustrat cu titlurile academice, cu care se încununase la Universitatea Vienei, și cu acel de membru al societății filologice de la reședința episcopatului greco-oriental al Transilvaniei²⁾, și primii, în

¹⁾ Lazăr s'a întors din Viena acasă în Noemvrie 1809.

²⁾ «Societatea filologică» nu-mi este cunoscută. P. P. face, probabil, o confuzie cu altă societate istorică, literară ori filosofică, cu care, însă, Lazăr nu pare a fi avut relațiuni.

anul 1814, hirotonia de arhidiacon al scaunului episcopesc și postul de profesor catehet la Seminarul candidaților de preoți ¹⁾).

La această funcțiune ce i se încredințase, învățatul profesor ar fi voit să facă a fi folositoare științele sale, dar candidații ce i se prezentau spre a-și completa studiile pentru preoție, erau cu totul nepregătiți, cu învățăturile cele mai elementare, și de aceea nu putea, față cu un asemenea auditoriu, să-și desvolte știința; pentru că nu l-ar fi înțeles, ci trebuia să-și mănânce amarul, ocupându-se a-i învăța mai întâiu să poată ceti și scrie pe înțeles.

Intr'una din zile, venind la Lazăr în școală câțiva săteni cari aveau candidați de preot la învățătură, îi pre-

¹⁾ Cursul de profesor-catehet a început în 1812, iarna. Candidații de preoți îl urmau câte 6 luni.

zentară reclamațiunea ce făcură la vlădică, plângându-se că pătinesc de lipsa de preoți pe la biserici, din cauza întâzierii ce se face la școală de a se elibera candidaților atestate de capacitate pentru hirotonie.

Văzând această reclamațiune, și mai ales apostila ce pusese vlădică pe dânsa, cu admonițiuni către profesori, care privea pe însuși Lazăr, acesta se tulbură foarte și adresându-se către petiționari în fața tuturor, le zise: «Auziți, oameni buni! Dumniavoastră mi-duceți în școală numai niște bucheri, bușteni întunecați, și-mi cereți să-i liberez mai curând, să fie și mai neciopliți. Apoi, bunii mei creștini! d-voastră știți că preotul este facla ce trebuie să lumineze pe om în toate căile sale; la el alergăm să ne aline durerile sufletești; el trebuie să ne îndulcească

amărăciunile vieții din lumea aceasta. Dar ca să fie un preot astfel, trebuie să fie luminat, și lumina numai prin învățatură se poate dobândi. Așă, dragii mei, adause Lazăr, dacă sânteți creștini buni, lăsați să învețe carte cum se cade pe oamenii care voiți să-i aveți preoți cu sufletul și cu inima; nu trimiteți la vlădică să popească numai niște vite necuvântătoare».

4. Nu mult după aceea se deschise vacanța de episcop în Banat¹⁾. La acest post aspiră și Lazăr. Se găti dar să se prezinte la concurs, și plecă la Carloviț, unde reședeà mitropolitul bisericii greco-neunite.

¹⁾ Vorba erà, în anul 1815, de episcopia din Arad, pentru care guvernatorul transilvan, G. Bánffy, a recomandat pe altul, ca având mai multă «cumințenie firească și experiență» (!).

Intre concurenți nu erà nimeni cu meritele lui Lazăr, și nici se gândea el că putea altul să-i stea în drum, să-i facă vreo umbră; dar restriștea învățatului nostru concurent fu nota cea mai grea cu care îl însemnase autoritățile superioare, de când cu vorbirea sa prea liberă în școala candidaților de preoți: ei calomniară pe Lazăr către mitropolitul din Carloviț, că fiind prea învățat în filosofie, aveà idei prea liberale¹⁾, că este fără temere de Dumnezeu. Spre încredințare aduseră ridicula aserțiune că Lazăr s'a nutrit de timpuriu de asemenea impietate, și probă de aceasta este, ziceau ei, că în copilărie a avut temeritate să împuște ciori de pe crucea bisericii; ba unii, chiar dintre preoții care asistase în

¹⁾ Mitropolitul Stratimirovici îl bănuise și îl dușmănise într'adevăr pe Lazăr.

școală la experimente fizice, acuzaseră pe Lazăr că ar fi pe lângă altele și vrăjitor.

Notițele acestea despre candidația de episcop a lui Lazăr, aiunseră până la împăratul; și măcar că Maiestatea Sa își adusese aminte de înalta protecțiune ce promisese lui Lazăr pe când i se prezentase la Viena ca laureat al Universității, dar din cauza mișcării de pe atunci a carbonarilor din Italia, împăratul Francisc, speriat fiind de liberali, ca și Napoleon de ideologi, nu voiă să auză de ei, și făcuse atente pe autorități să fie mai circumspecte la numirea unor asemeni oameni în funcțiuni publice¹⁾. Această linie de conduită fiind dată și mitropolitului

¹⁾ Societatea carbonarilor se întemeiase pe la 1807; ea luptă contra stăpânilor streine și pentru libertate. Ideologii au fost o școală filozofică.

de la Carloviț, și văzând Eminenția Sa petițiunea lui Lazăr de concurență la postul la care aspiră, pe baza cunoștințelor filologice și teologice pe care le posedă, Prea Sfinția Sa respinse această petițiune zicând: «Românilor nu le trebuie un episcop așa de învățat» și preferi alt concurent pe care-l și numi îndată în locul vacant.

Așa întorcându-se la Sibiiu, Lazăr rămase a urmă și pe viitor funcțiunea sa sub episcopul Moga, ca profesor catehet la seminarul candidaților de preoți.

5. Pe lângă titlul de profesor, Lazăr avea și acela de orator bisericesc, și în această calitate era obligat din când în când să facă predici la biserică.

Aici avu ocaziune a-și dezvoltă cunoștințele sale teologice, și inspirând

ascultătorilor principii salutarii de religione și morală, atât îndulci pe auditorii săi la aceste precepte, încât numărul poporenilor ce veneau la biserică creștea în fiecare zi de predică, și așteptă cu nerăbdare să audă pe învățatul catehet în sărbătoarea următoare, propagând cu inspirațiune de apostol morala evangelică. Acest exercițiu de conferințe cu poporeni enoriei sale îi mări în public reputațiunea de orator; dar cu acest renume Lazăr luă și îndrăsneala la mai mult avânt, care aproape eră să-i fie fatal: căci la o predică ce făcù într'o zi de sărbătoare, când eră mai mult popor adunat, se întinse a vorbi în biserică și despre drepturile politice ale Românilor, spunându-le că precum e adevărat că ei au datorie de supunere către împăratul lor, nu e mai puțin adevă-

rat că au și drepturi a fi ocrotiți de guvern, deopotrivă cu ceilalți supuși ai împărăției. Dacă ar întrebă cineva, exclamă Lazăr, ce au dobândit Românii de la împăratul spre răsplată pentru credința de care i-au dat destule probe, chiar cu vărsarea sângelui lor la diferite împrejurări grele — este dureros a află că Românii au rămas ca și mai înainte, numai cu datorie de supunere, iar drepturile de cetățeni le sânt încă negate.

Vorbele acestea erau aspre, dar erau expresiunea adevărului: pentru că ne aducem aminte că pe acel timp Românii din Statul Austriei, în parlamentul lor strămoșesc, nu erau considerați decât ca tolerați, și că chiar pentru vatra lor trebuiau să facă robotă, adică să muncească ca robi Sasului sau Ungurului.

În starea lucrurilor de atunci, asemenea expresiuni fulgerătoare rostite de Lazăr, nu puteau să nu atragă atențiunea autorității.

Episcopul Moga chiriarcul diecezei, care se află față la această predică, chemă îndată pe predicator în altar, și-i făcù aspră reprimendă; iar Lazăr răspunse episcopului cu aprindere.

Pătruns până la ficat de afrontul ce-i făcù episcopul în biserică, junele nostru orator se decise din acel moment să părăsească seminarul, și «precum Negru Vodă cu spada, de asemenea Lazăr cu cartea în mână, zice domnul Ilarianu, trecù muntele să spună Românilor de sub domnia Fanarioților, ce erau Români»¹⁾).

¹⁾ Vezi în *Analele Societății Academice Române* 1869, discursul d-lui Papiu Ilarianu. (Nota lui P. P.).

6. Venind dar în București, la anul 1816, Lazăr se adresează către Eforia Școalelor cu programa ce proiectase, de a deschide aici școală românească de diferite învățături și științe, ce voia să predea Românilor în limba națională.

În acea epocă nu erau în România alte școale pentru învățătura de carte românească, decât acele ce se țineau de paraclisieri pe la unele biserici pentru fiii poporului, unde se învăța numai mecanismul cetirii și al scrierii, și oarecari rugăciuni bisericești; iar pentru învățământul superior erau numai școale grecești cu dascăli greci.

De acest învățământ profitau numai fiii de clasă privilegiată, care aveau mijloace de a se familiariza de mici cu limba greacă. Iar fiii poporului, care s'ar fi putut distinge în învățatură

prin geniul și aplicațiunea lor, trebuiau să zacă în întunerecul neștiinții.

Grecismul își împlântase adânc rădăcinile sale în pământul românesc. Eră mai mult de un secol de când apăsă pe Români acest jug, ce-l pusesse pe grumajii lor violența turcească, care prin călcarea tractatelor răpise Românilor dreptul de autonomie; și-i pusesse sub administrațiunea Grecilor din Fanar.

Nici un eveniment, zice Del Chiaro ¹⁾, n'a exercitat o influență mai dezastruasă asupra existenței politice a Românilor, decât sistema de guvernare ce introduseseră acești Greci, când au fost puși la cârma țărilor române.

Umiliți, degradați precum erau Grecii de când încetase de a fi o națiune, de-

¹⁾ Del Chiaro, *Delle moderne rivoluzioni de Valachia*. (Nota lui P. P.).

generase sub jugul turcesc în proporțiunea greutăților și barbariei care apăsă pe capul lor, și contractase acéle obiceiuri de corupțiune și de supunere servilă, care sânt nedespărțite deasemenea stare de sclavaj. Acești venetici, primind de la Turci puterea de a domni, se îndatorau a satisface toate cererile stăpânului lor otoman, căruia erau cu totul devotați.

Ei se aplicau mai înainte de toate a distruge spiritul public al Românilor. Spre acest fine ațâțară intrige între corifeii națiunii, desbinară pe boieri, încurajară imoralitatea și spoliarea publică, și mai cu stăruință disprețul limbei naționale, în gradul cel mai insultător onoarei și demnității Românilor.

Să auzim acum cu ce durere ne descrie Lazăr starea de degradare a Românilor din acea epocă.

Intr'un opuscul al său intitulat *Povătuitorul tinerimei*¹⁾, scris la anul 1820 și tipărit la Buda în 1826, cetim la precuvântare următoarele rânduri: «Când am venit într'acest ales și de Dumnezeu binecuvântat pământ românesc, ca să seamăn grâul cel curat și fără neghină, am aflat în acest pământ o mulțime de mărăcini, totuși nu mi-a trebuit prea multă osteneală de a-i putea curăți, căci toți patrioții cei adevărați dându mi ajutor, am putut foarte lesne semăna grăunțele cele adevărate, fără tocmai când dintru sămănatele grăunțe, nenumărate mii de flori străluceau pe holdele române, iacă atunci și mulțime de lăcuste au venit, căutând ca sămănăturile, încă până a nu aduce doritele fructe, să le strice.

¹⁾ *Povătuitorul* are idei lazariste, dar nu este scris de G. Lazăr.

La aceasta nu puțin m'am fost mahnit, nu atâta căci știam, că lăcustele niciodată nu vin ca să dea rod, ci să mănânce sudoarea și osteneala pământului, ci mai vârtos căci tare m'am încredințat, că unii din neamul românesc sânt cu totul predați în limba grecească, și mai bucurosi zic «*Κύριε ἐλέησον*» decât «doamne miluește-ne». O! cum de bine au știut Grecii a se lingări contra Români, cât i-au făcut chiar împotriviitori limbei românești. Nu-i destul aceasta, ci încă și legile țării au stricat, și legi nouă au făcut; ba și năravurile Fanarioților s'au făcut deobște ca o datorie a le urmă Români întru toate legile țării; și năravurile românești, încet, încet s'au părăsit; și de nu eră Prea Sfințitul Mitropolit Dionisie și cu alți aleși preoți, și școala aceasta românească cu totul

o derepână; și de nu se trimetea fii de-ai patriei la învățătură în Austria Germania și Franța, rămâneam totdeauna ca via nelucrată, plină de știr și boz, pentrucă se încuibase atâtea nedreptăți în țară, cât de ar fi înviat un Radu Vodă, un Mateiu Vodă și un Ștefan Vodă al Moldovei și vedeă legile și năravurile Românilor de acum; încă de s'ar uită și la portul și mōdele de acum, cu plâns și amar ar ruga pe Dumnezeu a-i trimite în adâncimea pământului, a nu mai vedeă nedreptatea aceasta ce se face! Așa se urmează în ziua de astăzi, fiindcă patrioții cei adevărați, care sânt de strămoșii lor cliromoni, lăsați cu hrisoave și legi întăriți, acum sânt cu totul nesocotiți, și neprimiți în slujbe și trebuie cu oftări adânci să tacă, că de vor vorbi pentru patrie, îndată se trimit în urgie, iar alții, lipsiți

de patriotism, împiedecă sporul și înfrumusețarea fericirii noastre; mai vârtos aceia care sânt sub aripele streinilor crescuți, căci se rușinează a vorbi românește, ma, și ce e mai mult, că defaimă limba românească.

Ah! cu mare durere a inimilor simțesc aceasta unii strănepoți luminați, care poartă numele și sângele strămoșilor Romani, al căror neam oricând erà cel mai mare al lumii, erà cel mai iscusit, erà cel mai înțelept, înfrumusețat întru științe, cel mai mare în suflete patrioticești, căci la Romani asemenea erà îndemnul luminării neamului, precum a celor de jos și săraci, așa și celor de sus și bogați, ba toți cu un cuget erau lucrând pentru binele de obște națională; dar noi Românii de acum, cari sântem adevărați strănepoți ai Romanilor, avem în ochi o

ceață prin care nu putem vedeà lumina soarelui! au doară nu putem aveà și noi doctori români, ca să ne lumineze ochii din vrerea inimei, iară nu din interes? Au nu putem aveà și noi filosofi, ca să ne învețe filosofia în limba română? toate putem a le dobândi, că și noi sântem născuți ca și alte neamuri, și nouă ne-a dat Dumnezeu acele daruri. Cine poate zice că fiii Romanilor nu vor puteà învăța toate învățăturile în limba patriei? Eu văd acum ce putere și vrere au fiii Românilor la învățătură»¹⁾.

¹⁾ Eforia școalelor trimisese atunci la Universitatea de la Pisa, în Italia, patru școlari, ca să se facă apți a îndeplini, la întoarcerea în patrie, posturi de profesori în școalele naționale. Aceștia au fost: Eufrosin Poteca, Constantin Moroiu, Simion Marcovici și Pandeli. Mai în urmă, încetând din viață școlarul Pandeli, s'a trimis în locul acestuia, în Franța, la școalele de la Paris, Petre Poenaru, cu destinațiune pentru specialitatea științelor fizico-matematice. (Nota lui P. P.).

Aceasta erà în adevăr starea umilitoare, în care se aflà căzut spiritul Românilor, când veni în mijlocul lor Lazăr, ca să-i deştepte din amorţeala în care zăceau.

7. Administraţiunea şcoalelor erà sub îngrijirea unei eforii compuse din mitropolitul ţării şi din trei boieri aleşi din membrii Divanului domnesc, cei mai însemnaţi prin rangul lor şi prin influenţa ce exercitau în trebile ţării. Intre aceştia însă trebuia să fie câte unul sau doi dintre cei mai cu învăţatură. Persoanele ce se aflau atunci efori erau mitropolitul Dionisie Lupul, banul Constantin Bălăceanu, vornicul George Golescul, şi logofătul Ştefan Nestor. Aceşti doi din urmă erau reputaţi ca cei mai învăţaţi dintre boieri, iar C. Bălăceanu, ca cel mai bătrân şi

mai însemnat în divanul domnesc, aveà mai cu deosebire în îngrijirea sa socotelile de venituri și cheltuieli ale școalelor.

Bălăceanu nu aveà învățătură, dar erà un om de inimă și de pătrundere în trebile țării; erà din acei boieri cerbicoși, care când erà chestiunea de vreo greutate a înlăturà din nevoile ce cad pe biata țară, puneà pieptul cu toată puterea, și chiar cu pericolul vieții, pentru binele public; aveà curajul convincțiunii, și nu se sfià a vorbi tare și verde în fața oamenilor puterii, pentru susținerea drepturilor naționale. El fu adese victima patriotismului său, suferind ura și goana de la domniatele streine, cu pedeapsa de aresturi și exil.

Bălăceanul luând cunoștință de proiectul ce prezentase Eforiei școalelor

Lazăr, pentru înființarea școalei ce el ceruse a deschide, nu crezù deocamdată că s'ar putea învăța în limba română științele filosofice și matematice, ce propunea el, să predea în acea școală ; dar văzând stăruința lui Lazăr de a încredința prin diferite demonstrațiuni, că știința este ca adevărul, una și aceeași, în orice limbă s'ar arată, numai să știe cineva a o expune pe înțeles, boierul bănuitor voi să se încredințeze mai întâiu despre știința lui Lazăr, și-i zise: «Auzi-mă, dascăle! dacă e adevărat că d-ta ai știința de care ne vorbești, iacă eu am o grădină aici în oraș, și voiu să cumpăr un loc alătura, ca să o măresc. A măsurat-o un inginer neamț, și aș vrea să mă încredințez dacă locul e de întinderea ce el îmi arată pe planul său. Măsoară și d-ta acel loc și voiu vedea dacă

să potrivește planul d-tale cu al neamțului».

Lazăr primi cu bucurie ocaziunea ce i se dete de a proba știința sa în matematici, dar nu se gândi că-i lipseau instrumentele ce-i trebuiau, care nu se găseau în București decât pe lângă ingineri streini, și aceștia n'ar fi voit să i le împrumute, pentrucă știau că el are să le facă concurență. In această dar strâmtoare aflându-se matematicul nostru, își frământă mintea cum ar putea să-și întâmpine trebuința; ajutându-se dar cu știința de mecanică aplicată la ingineria ce posedea, află mediul a-și fabrica instrumentele cele mai de urgență, conducând el însuși confecționarea lor prin meșterii ce putuse găsi în oraș.

Astfel, aprovizionat cu instrumen-

tele necesare, iscusitul topograf se grăbi să măsoare terenul grădinei cu locul alăturat, și prezentă boierului planul cerut cu toate amănunțele sale.

Atunci Bălăceanu chemă pe ginerele său G. Golescu, care aveà oarecari noțiuni de științe matematice, și-i dete planul ce făcuse Lazăr, ca să-l confrunte cu cel ridicat de inginerul neamț.

Odată ce, prin acest examen, se încredință boierul de știința dascălului Lazăr, nimic nu-l mai putu oprì de la pornirea sa de a înființa școala ce acesta proiectase. Se înțelese cu ceilalți efori colegi ai săi și așternură o anaforă către Domnul, arătând trebuința ce erà de asemenea școală, și cerură cu stăruință a se da locul pentru acest fine în încăperile de la Sf. Sava, făcându-se cunoscut Domnitorului, că acèle încăperi au fost de la început de-

stinate pentru școală de ziditorul bisericii, memorialele Constantin Basarab, care a rânduit a se ține, în clădirile alipite acolo într'adins, școala pentru învățătura de carte, cu un număr de o sută școlari stipendiști, după cum se prevede prin hrisovul domnesc¹⁾. Pe aceste arătări ale Eforiei se încuviință de Domn cererea de a se da local pentru școala românească în încăperile Sfântului Sava. Dar câte sudori trebui să verse Bălăceanul până a putea dispune de o parte din acele încăperi: Tot șirul stabilimentului, peste cincizeci de camere, erau ocupate de streini, Greci, Arnăuți și Sârbi, care locuiau acolo cu familiile lor, unii pentru că făceau parte din garda domnească, alții pentru că erau rudeni cu

¹⁾ Vezi anexa lit. C.

acești gardiști și cu servitorii domnești care se numiau *idiclii*, sau copii din casă.

Eforia de-abia smulse din ghiarele streinilor un mic apartament din spațiosul edificiu al Sfântului Sava, și așază acolo școala lui Lazăr, cu numărul de școlari ce recrutase din concurenții români, amatori de știință.

8. Această școală se deschise fără altă ceremonie sau paradă decât în prezența a câtorva curioși, care venise să auză ce putea să le spună din filosofie noul dascăl în limba română, căci nu le venea a crede că s'ar putea da în românește învățături de vreo știință înaltă.

Cei dintâi auditori la școala lui Lazăr fuseră prăvăliași de prin oraș, scriitori de pe la cancelarii, și puțini din

elevii cei mai maturi de la școala grecească. Osebit de aceștia se atraseră și alte persoane de considerațiune, prin îndemnul ce li se făcù de onorabilul și entuziasmatul patriot din corpul comercianților, Alexandru Tell ¹⁾). Acesta cunoscuse mai dinainte talentele și aspirațiunile lui Lazăr, cu ocaziunea călătoriilor ce făcèa pe tot anul în streinătate, în interesul negoțului său, unde se inspirase de amorul patriei, prin relațiunile ce avusese cu diferiți oameni luminați dintre Români, ca Molnar, Tempea, Iorgovici, și alții de pe acèle locuri; apoi cu venirea lui Lazăr în București, înfocatul nostru cetățean, augurând fericire pentru Români ce aveau a se conduce pe calea progresului național în școala acestui învățat

¹⁾ Tatăl actualului ministru al cultelor și instrucțiunii publice, Christian Tell. (Nota lui P. P.).

bărbat, invită pe amicii săi să-și aducă copiii în această școală, unde și el nu se îndoiește a așeza pe fiul său, pe care luându-l de la școala grecească, unde streinul tâmpise tot simțul de patrie al Românilor, îl adusesese în templul ce se urzește pentru cultul spiritului și al inimei naționale.

9. Invățăturile ce se începuseră în școala din Sf. Sava nu puteau fi deocamdată un curs sistematic de învățături academice, precum se anunțase publicului, pentru că auditorii ce se adunaseră aici nu aveau cunoștințele preliminare, cerute pentru înțelegerea subiectelor sistematice ce aveau a se trata. Deaceia Lazăr trebui să împetrițeze prelecțiunile sale școlastice cu un fel de conferințe, ce ținea cu publicul acestei școale, ca să deștepte

în auditorii săi gustul de știință, și să desvolte într'înșii plăcerea de a auzi tratându-se în limba românească tot felul de cunoștințe, iar mai înainte de toate să le inspire simțimântul național, să fie trufași de numele de român. Așa vorbind Lazăr se preumblă prin diferite regiuni ale științei, semănând în calea cunoștințelor istorice și geografice descripțiunile cele mai curioase. Când vorbea de naționalitatea Românilor, arată marile fapte ale strămoșilor noștri, făcând să se cunoască luptele și virtuțile patriotice ale bărbatilor cari au ilustrat națiunea, unii cu eroismul lor, ca Mihaiu Bravul, Ștefan cel Mare, Vlad și Mircea cei mințoși, alții prin avântul ce au dat limbei române în cultura ei, ca Văcăreștii, Petru Maior, Șincai și alți apostoli ai regenerării Românilor.

După istorie, judiciosul narator trece în critica moravurilor, unde găseă un câmp întins de a moraliză: acolo nu cruță nici o faptă neomenoasă din barbariile privilegiaților de pe atunci, o atacă în frunte, și o încarcă de epigrame cu îndrăzneala ce-i inspiră geniul.

Un specimen de asemenea critică moralizatoare, găsim în preceptele lui Lazăr din opusculul sus citat, unde cetim la pag. 51:

«Vorbirea a multor limbi nu este de atâta prețuire vrednică, precum fac unii părinți de pun toată creșterea fiului său întru învățarea limbei grecești și franțuzești, fără mai tare să îngrijască părinții a adăpa sufletul și mintea fiului său celui încă nevinovat cu adevăratele științe, prin cari se vor lumina puterile lui sufletești, ca să ca-

pete temeurile înțelepciunii, care peste toată calea vieții lui îl vor petrece cu norocire.

Așadar științele adăpătoare de înțelepciune trebuie să învățăm, care și în limba maicii noastre putem face, unde prin orânduielele celor mari s'au deschis școale. Apoi, de ne îngăduie timpul, putem și alte limbi învăța, că e frumos lucru; iar nu ca cum numai învățarea limbilor ar fi una singură mijlocire de a se face cineva pe sine procopsit».

Și iar la pag. 53 cetim următoarele:

«Mulți dintre domnișorii cei cari prin alte țări se trimit să călătorească pentru pricopseală, aduc acasă obiceiurile din afară, moda de îmbrăcăminte, îmblătura strâmbă, vorbitura multă și fără socoteală; apoi totuși unii îi țin de oameni luminați, și slăbiciunile

streinilor le socotesc a fi mai prețuite, decât modestia sau smerenia cea țărănească».

Așă, cu magia inspirațiunii sale totdeauna vie și înfocată, Lazăr făcea să pătrundă vorbirea sa în rărunchii ascultătorilor, încântați că auzeau vibrând sunetele limbei materne, cu cele mai profunde expresiuni în diferite cunoștințe științifice și filozofice.

10. Din zi în zi școala lui Lazăr prindea rădăcini. Școlarii se îndulciseră a urmă fără precurmare prelecțiunile ce le făcea învățatul profesor, și după ce se preparară cu învățăturile preliminare în gramatică, geografie, aritmetică și desemn, înaintară succesiv la studiile speciale de filosofie și de matematică, cu aplicațiunea acesteia din urmă la ridicarea de planuri topo-

grafice și la diferite construcțiuni mecanice.

În curs de cinci ani, mulți din junii români se distinseră cu solide cunoștințe ca ingineri, ca profesori, între cari memorăm aici cu onoare pe răposatul Theodor Palade: el întâia dată fu care introduse metoda lancasteriană în școlăle românești, pentru clasele primare, cu table tipărite în limba națională, iar între cei mai eminenți s'a încununat cu osebite merite de știință și de sentimente patriotice, genialul poet și literator distins Ioan Eliade care, ca profesor, în școală lui Lazăr, a fost cel mai energic al său secundant, apoi continuând și întemeind principiile românești ale nemuritorului învățător, ilustră limba națională cu variile producțiuni literare cu care se glorifică azi românimea.

II. Pe când Lazăr ajunsese a înfocà inimile tuturor celor ce avusese ferircirea a se adăpà din sorgintea științei ce el făcèa a se pătrunde în spiritul lor, pe înțelesul curat al limbii materne, o voce răsună din adâncul spinelor poporului ce de mult timp gemèa sub jugul despotismului fanarotic: vocea înfocată a gloriosului bărbat, Tudor Vladimirescu, în al cărui piept ardeà focul sacru al dorului de patrie. Aceà voce potente buciumà, în anul 1821, în auzul Românilor, deștèptarea lor la simțul național.

Poporul întreg scuturându-se din amorțirea în care zăcèa, răspunse cu vigoare la apelul liberatorului său.

Atunci și elevii lui Lazăr, care învățaseră de la el a cunoaște vocea patriei, alergară la chemarea ei. Școala

lui deveni focarul din care scânteia entuziasmul patriotic.

Inima lui Lazăr săltă de satisfacțiune, că vede realizate dorințele sale de redesteptare a Românilor, și venite la maturitate fructele ce aveau ei să culeagă din patrioticele doctrine ale școalei sale.

Exclamarea ce făcură în fața lumii, pe de o parte G. Lazăr, prin deslegarea graiului românesc din amortirea la care eră condamnat de secole, pe de altă parte Tudor Vladimirescu, prin vigoarea ce cu brațul său dete simțului național, fu procesul cel mai convingător, care asigură poporului român dreptul de cetate în cercul națiunilor europene și-l puse pe calea progresului spre dezvoltarea naționalității sale.

De atunci Românul, deschizând ochii

minții sale, veni în cunoștința de sine, rivaliză de întrecere în cultura facultăților cu care natura l-a dotat și se făcù demn de a memoră cu glorie numele lui George Lazăr și Tudor Vladimirescu, în suvenirea desmormântării limbei naționale și a descoperirii drepturilor noastre strămoșești.

12. De-abiă începuse a răsufală națiunea de sub jugul streinilor, și iată că invidia inamicilor o persecută de moarte. Școala lui Lazăr deveni ținta goanelor lui: inimicii căutau să năbușască patrioticul avânt ce națiunea își luase.

La incursiunea barbarilor în pământul românesc, în urma evenimentelor resbelice de la 1821, elevii lui Lazăr văzură cu durere școala lor închisă și pe învățătorul lor alungat de la altarul

templului ce el deservea pentru luminarea poporului român.

Mecenații patrioți cari patronau silințele lui Lazăr în tendințele sale pentru dezvoltarea românismului puseră piept de apărare. Dar puterile lui Lazăr se sleiseră, greutatea suferințelor sale îl obosise, curajul său slăbise, și caracterul său se întunecase; căzând în fine în infirmitate, fu nevoit învățatul bărbat a părăsi Bucureștii. Când se suie pe carul ce avea să-l transporte din curtea școalei Sf. Sava, ca să-l ducă la părinții săi în Transilvania, Lazăr se ridică în picioare, și înălțându-și ochii la cer, făcù în tăcere cu brațele sale semnul crucii, în cele patru părți ale orizontului, apoi dă ordine cărașului de purcedere. Atunci prorupseră suspinele de durere ale vechilor săi elevi, ce veniseră să-l petreacă, iar cor-

dialul său amic Eliade exclamă doleanța din scriptură: *«Intre ale sale a venit, și ai săi pe dânsul nu l-au primit»*. Reîntors în fine la satul Avrig, unde fusese născut, Lazăr duse cu sine dorul de fericirea Românilor, și mai viețui câtva în suvenirea frumoaselor sale fapte naționale; dar zdrobit în fine de restriștea care-i turburase destinul, își termină viața în brațele consângenilor săi, la anul 1823 în etate de 44 de ani.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

13. Mulți ani trecuseră, și abiă se mai putea ceti inscripțiunea de pe crucea care se pusese pe mormântul lui Lazăr, când unul din cei mai de merit ai săi discipoli, Comitele Carol Rosetti, care în călătoriile ce făcea de mulți ani prin diferite locuri în interes higienic, venind și în Statele Austriei, simți impulsul unei sacre datorii, de

a nu ieși din Statul unde zăceà rămășițele lui Lazăr, fără a vizita locul unde se aflau ele depuse; și la 42 de ani după repauzarea lui Lazăr făcù un peregriinagiu anume pentru mormântul fostului său profesor, la biserica română din Avrig.

Aici demnul discipol, mișcat de grațitudine pentru luminele de care se împărtășise în școala lui Lazăr, ridică, în memoria acelu geniu creator, un frumos monument de marmoră pe care transcrisese de pe cruce inscripțiunea epitafică, ce Lazăr însuși dictase când zăceà pe patul de ultimă durere:

Viețuitorule!

Stai puțin și cetește,

Apoi te gândește

La trista omului soarte,

Nepregătitoarea moarte.

Ce ești astăzi, eu am fost,

Asta să o știi de rost.

Ce sânt eu acum, vei fi,
Când ceasul îți va veni.

În josul acestor linii a adaus gratul
său școlar următorul distih:

«Precum Christos pe Lazăr din morți
a înviat,

Așa tu România din somn ai de-
șteptat».

Totodată luând știre piosul comite
că se aflau aici nepoți de frate ai lui
Lazăr, care erau doritori de învățătură,
dar nu aveau medie suficienți de a
urmă la școală, își întinse sentimentele
sale de grațitudine, și prin binefaceri
cătrec consângenii ilustrului profesor, și
acordă stipendii la doi din nepoții lui
Lazăr, din care astăzi unul se află
studiind la Universitatea din Viena,
iar altul la unul din liceele Bucureștilor,
care poartă memorabilele nume ale
școalei Sf. Sava, ale acelei brazde ro-

doase ce G. Lazăr deschise Românilor spre cultura și propagarea spiritului de naționalitate.

Voiu termină aici, Domnilor, narațiunea ce am schițat despre școala lui Lazăr, încheind cu urarea: să fie etern memorat numele nemuritorului patriot George Lazăr, că din sămânța ce a aruncat ilustrul acesta bărbat, a răsărit și a crescut viguros arborele de viață al Românilor.

A N E X A A.

Extras din discursul lui Lazăr, rostit la înscăunarea mitropolitului Țării românești Dionisie Lupu, la anul 1819.

Preasfinte Părinte,

Prea bine este cunoscută lumii slava și mărirea Românilor, strămoșilor noștri, apoi încât este pentru strălucirea științelor și a măiestriei lor în vremea acelora, sânt mărturie învederată înșiși stâlpii podului marelui Traian din albia Dunării, precum și temeliile turnului Severinului, care până astăzi se află în faptă, și care în chip de hrisoave nemincinoase mărturisesc, deșteptându-ne a urmă și noi strămoșilor noștri, ca necurmat să-i proslăvească seminția preainaltului sceptru împărătesc, și sfântul său foc ce arde pe

jertfelnic, să-i prefacă slava în mărire, iar nu în perire și stingere. Dar oare când s'ar ridică duhul din țărâna acestora și ar privi peste strămoșii marelui Cesar, slăvitului Aureliu și înaltului Traian, oare în ziua de astăzi mai cunoaște-i-ar? Negreșit i-ar căută în palaturile cele mari împărătești, și i-ar afla în vizuinele și bordeiele cele mai proaste și încenușate, i-ar căută în scaunul puterii, și i-ar afla sub jugul prostimei, i-ar căută proslăviți și luminați, și cum i-ar afla? ruți, goi, amărâți și asemănați dobitoacelor de tot căzuți în prăpastie, bine gătiți spre slujba vrășmașilor omenirei răpitorilor casei părintești. Ajungă lacrimile patriei, ajungă jugul robiei, vreme este acum să se ridice din țărână semințele căzute și să-și afle dreapta izbăvire. Aducerea aminte de mărirea stră-

moșească cere mântuire căzuților săi strănepoți, și înălțarea Preasfinției Tale este însăși vindecarea ranelor neamului nostru. Aceasta nu e decât o pronie Dumnezeiască, care făcându-i-se mai pre urmă milă și de acest neam căzut, a rupt aici blestemul lui, și prin ridicarea dreptei Preasfinției Tale va se pune acum stavilă întunecimei.

Drept aceea obștea cu mulțumită glăsuește: blagoslovită să-ți fie ridicarea în scaun, ca și următorilor spre pildă, în veacuri binecuvântată să-ți fie ocârmuirea și păstoreasca cârjă a Preasfinției Tale. Inverzească toiagul lui Aron, ca să fie oglindă de înțelepciune păstorească nepoților și strănepoților noștri, să ți-l înoiască falnic, și noi strănepoții lui Romul și fii duhovnicești ai Preasfinției Tale, îți binecuvântăm scaunul pe care te-a înăl-

țat pronia celui Preaînalt, ca să ne fii părinte și povățuitor, îți binecuvântăm toiagul păstoriei, ca să ne fii nouă spre veșnică laudă și mângâiere, că nu-ți va fi cu noi osteneala înzadar, pentru că științele ce sub ocârmuirea Preasfinției Tale au a se întemeia, în palatul bogatului ca și în coliba săracului, după mai multe sute și mii de ani, vor mărturi înțelepciunea păstoriei Preasfinției Tale.

Calcă, Preasfințite Părinte, pe poteca care cu braț voinicesc și cu duh românesc, spre mai mare mirare a neamului, o ai deschis. Intinde fără sfială pasul spre descoperirea brazdei strămoșești. Aici frica nu mai are loc, sfiala zace moartă la pământ. Pronia lucrează și noi cu toți, cu bucurie, îți urăm.

A N E X A B.

Extras din apelul la subscriere pentru publicarea unui curs de matematică ce erà gata a se pune sub tipar, de George Lazăr, în anul 1822.

Iubiților Români,

Cu cât este omul împodobit cu chip și cu deosebite daruri, și cu mai mare putere stăpânitoare între toate și pre toate celelalte făpturi ale cuprinsului acestei planete pământeste, pe care ca un Dumnezeu pe toate le are supuse, le ocârmuește și le întrebuințează, ori la ce voiește după plac, și fiindcă înalta ființă nimic n'a făcut fără cuvânt desăvârșit: urmează că cu atât dar mai înalt și mai sfânt trebuie să fie și scopul pentru care este omul făcut și zidit, la care sfânt sfârșit fără de o creștere

cuviincioasă și o cultură bine potrivită omenirei, nici într'un fel nu pot ajunge muritorii, de știut fiindcă mai lesne este a slugări pe douăzeci de înțelepți, decât a stăpâni pe doi nerozi, îndărătnici, cu mintea de papură și cu capul de dovleac, apoi încă și înfumați, pe cum sânt și unii din noi Români, din care cauză am rămas cu aripile tunse și pârлите, încât dacă s'ar deșteptă cumva duhul strămoșului nostru, a lui Marcu Aureliu și al marelui Severinu, ne-ar privi, nu ca pe strănepoți ai lor, ci ca pe niște adevărate rămășițe schimonosite ale ciclopilor.

Însă cu toate aceste tot stătură dintre Români, și de la cădere încoace, bărbați vrednici și înțelepți, care bine vedeau ocară aceasta, și se sileau în fel și chip să puie stavilă orbirei, și să spargă besna întunerecului, dar înza-

dar, că multuraticele viscole ale vremurilor, cu o nemiloasă amenințare turbată, deapururea le înzădărnicea tot cugetul, până în anii cei mai de pe urmă ai domniei Măriei Sale Ioan George Caragea Voivod, când deșteptă providența cea prea înaltă mai ales trei duhuri românești, adevărat vrednici bărbați, suflete puternice și ne-spăimântate, luceferi strălucitori veacului acestuia, cărora cu cuviință li s'ar cuveni statuele Italiei, spre veșnica pomenire și laudă, adecă: pe Măria Sa preabunul acum stăpânitor Domn în scaunul acestui principat, Grigorie Dimitrie Ghica Voivod, încă ban fiind, al doilea pe marele Dvornic, adevărata dreptate, mângâierea compatrioților, scăparea săracilor, stâlpul nevinovaților și podoaba patriei, Constantin Bălăceanul, ajutat de prea

înțeleptul strajnic iubitor de muze, marele Dvornic George Golescu, care neputând mai încolo suferi ocară neamului lor, ci luând pildă de la celelalte popoare luminate, cu cuget unit și cu braț puternic părintesc au așezat și au deschis școala academicească în București, la Sf. Sava, de fel de științe filosofice și matematicești, chiar în limba patriei, ca cu atât mai cu înlesnire să poată tinerimea pași către tronul Minervei, în care școală academicească măcar și într'aceasta scurtă scurgere de vreme și cu atâtea viscole câte au pățimit, nu puțin rod s'a făcut până acuma, precum se vede în faptă, și de nu se întâmplau iuțile vremi jigodioase, departe eră să ajungă; apoi piedeca cea mai mare a neiușitei pășire a științelor a fost și este netipărirea cărților scolastice, pentrucă nu-

mai cu scrisul păşeşte predarea nu numai cu zăbava, ci şi cu greşelele neapărate, şi pricina netipăririi, nu condeiul, ci volbura lui Saturn au stat la mijloc.

Deaceea noi facem preacinstitului public de ştire că voim a da la lumină în limba patriei adecă: filosofia, matematica şi geografia, apoi după aceasta va urmà şi istoria universală.

Aceste sânt care voim, de va vrea şi Dumnezeu, şi de vom fi ajutoaraţi de către iubitorii de muze compatrioţi, să le supunem tipului.

Notă. — Dintre elaboratele ce se văd anunţate în această proclamare, nu se găseşte decât un singur manuscris, care se află în biblioteca Universităţii din Bucureşti, intitulat: *Curs de Aritmetică, compus în limba românească, de G. Lazăr, în folosul şcolilor din Sf. Sava, la anul 1821, Fevruarie 26.*

A N E X A C.

Inscripțiune pe piatra ce se află pusă deasupra ușei Bisericei Sf. Sava.

Această sfântă biserică, locașul Domnului Savaoth, fiind făcută mai mică de un Andronache pârçălabul, și închinată la Lavra Sf. Sava de lângă Ierusalim, hramul acestei sf. biserici fiind Blagoveșteniile, precum în hrisoave s'a văzut, iar din neștiința unora și din multa trecere de vreme, norodul Sfântul Sava l-a ținut. Acest dară dumnezeiesc locaș mult învechindu-se a început a se strică și a crepă, încât și a se surpă primejduiă, care Măria Sa blagocestivul și luminatul Domn Ion Constantin Basarab voievod, văzând stricăciunea ei au pus ca să o mai întărească pe unde i s'a părut că trebuie să stea. Iară foarte slab fiind mai

vârtos temeliile s'au surpat. Deci Măria sa a surpat de tot acea veche ce a fost, și din temelie a zidit aceasta ce se vede așa iscusită și frumoasă, adăugând pe lângă dânsa și alte case și tocmele ca să fie școală de învățat carte întru pomenirea veșnică a neamului său și a moșilor și strămoșilor Măriei Sale pomană. Și pe lângă mai multă cheltuială ce a dat Măria Sa, rămânând și niște bani a unui Sterie luminărilor după moartea lui, la această lucrare s'a dat ca și lui pomană să-i rămâie.

Ispravnic fiind Radul Dudescu Vel Slugeru, Egumen Kir Daniil Arapu, și s'a isprăvit la leatu 7217 (1709) Iuliu 20.

Notă. — Această biserică s'a desființat în anul 1870, pentru că fundamentele acestui edificiu rămăseseră îngropate, prin înălțarea succesivă a terenului din prejur.

GEORGE LAZĂR

DE I. ELIADE RĂDULESCU

TOT era degenerație și amorteală în ceea ce se atinge de numele român și patrie, până să nu vie răposatul întru fericire George Lazăr în țara noastră. Limba începuse a se corci și a se strică de tot; în sfintele biserici preoții și cântăreții aveau drept fală a face sfânta slujbă într'o limbă necunoscută de dânșii și prin urmare schimonosită în gura lor nedeprișă cu dânșii; cântările de slujba sfintei liturgii se tipăreau într'o bucoavnă cu literile slavone în limba grecească; preoții de la mahalale, cum chiar cei de prin sate, ca să imite pe cei de prin târg, îi vedeai îngâmându-se cântând: «*Aghios ofteos, acsion estin os aliftos* s. c. l.»; părinții se bucurau când

auzeau pe fiii lor zicând: «*paterimón*, și *pistevó*»; erà de jale sfânta religie a auzi cineva domneasca rugăciune, care se zice în auzul tutulor ce se află înaintea Domnului, cerând ca să fie voia Lui precum se face în cer așa să se facă și pe pământ; cerând pâinea cea spre ființă, adică să nu ajungă, după cum a ajuns Fiul Omului, mai jos decât fiarele pădurii și pasările cerului, neavând unde să-și plece capul; cerând ca să le ierte și ei greșalele întocmai după acea măsură cum pot să ierte și ei greșalele celor greșiți, (mare legătură! mare vorbă! mare osândă chemată!); cerând să-i scape de ceea ce e mai greu din toate, de a nu fi duși în ispită. Câtă jale, zic, erà, să auză norodul acesta neprețuite și dumnezești cuvinte într'o limbă ce nu o înțelegea; și în vreme ce bietul copil

îngână aceste vorbe cerești, și părinții lui se îngânfau de bucurie de pelticirea acestei ființe nevinovate, norodul din lăcașul Domnului, poate, că își da coate și își răsuceă mustățile! Câtă jale eră să auză cinevă Simbolul Credinței, semnul după care se cunoșteă creștinul în ceea ce crede, cele douăsprezece articole ale acelu sfânt contract ce facem cu Hristos și cu biserica, când primim sfântul Botez, ale acelu jurământ, ca să zic așa, ce încheiem că vom păzi în credința noastră și vom crede până la mormânt aceste douăsprezece articole întărite cu pecetia Darului Duhului Sfânt! Oamenii vin în biserică ca să asculte cuvântul Domnului și să-și aducă aminte mai des de ceea ce s'a făgăduit lui Dumnezeu contractând cu biserica. Câtă dar degenerație eră și în religie și în națio-

nalitate când Românul ajunsese a avea drept fală a batjocori așa religia, nevrând să înțeleagă ceea ce îl povățuește ea, astupându-și auzul la glasul ei cel mântuitor, puind într'adins a le vorbi într'o limbă ce nu erà a părinților lor și pe care nu o înțelegea! Când altădată ar fi putut mai bine a se potrivi acel verset al proorocului și împăratului: «urechi au și nu aud». Tot erà degenerație, amorteală! Ieșind din biserică vedeai pe jăluitor a se silì să-și dea jalba către stăpânire în limba grecească, a se rugà de alcătuitor ca s'o facă ceva mai elinică; cine erà boier, îi erà rușine, să zică că e Român; cel cu părinți necunoscuți, dacă știà două trei vorbe grecești, nu mai vrea să treacă de Român, ziceà că e Grec. Numele de tată și mamă erà nume mojicești; p'aci erà să se facă și Dumnezeu babaca al oamenilor

nobili. Aceasta erà starea Românului întru aceea ce se atinge de inima și de sufletul lui când a venit George Lazăr.

Tot erà degenerație și amorțeală.

George Lazăr s'a născut într'un sat, Avrig, lângă Sibiiu, pe moșia lui Brucăntal. Luat de mic în casa acestui magnat al Ungariei, s'a crescut cu îngrijire de către acest nobil care a știut în multe chipuri a întrebuița bine averile sale. Mai pe urmă, prin ajutorul patronului său, intrând în Universitatea de la Viena, și-a făcut cu mare spor cursul învățăturilor. În vreme mai de douăzeci de ani având înlesnire a cultivà științele în mai multe specialități, s'a dat mai pe urmă cu dinadinsul spre învățătura Teologiei, fiind hotărît unul dintre candidații de episcop al Ardealului de credința grecească neunită.

La numirea episcopului, fiind ales

Preasfinția sa cel în ființă Episcop, părintele Moga, Lazăr s'a hirotonisit arhidiacon al Episcopiei, și s'a rânduit învățător al tinerilor ce se gătesc pentru darul preoției.

Întâmplându-se oarecare neînțelegeri între răposatul și între Preasfinția Sa părintele Episcop, Lazăr a trecut în Brașov, de unde ca un învățător al copiilor răposatei logofetesei Bărcănească, a trecut cu această cocoană în Țara românească la noi. Aci în vreme mai mult de un an se apucase de profesia ingineriei. Printr'aceasta s'a făcut cunoscut răposatului Banului C. Bălăceanu, atunci logofăt de țara de sus.

Acest boier aveà o judecată sănătoasă firească; erà un tip de vechiul boierism al țării, unul din aceia ce nu-l stricase încă moda aceluï veac, adică moda de a nu fi Român. Vorbele cele

dese ale lui Lazăr asupra românismului, aflară în răposatul Bălăceanu un protector înrâvnat. Din norocire, acest boier se află dimpreună cu ginerele său efor al școalelor (grecești atunci). *Lazăr însuflă în inima acestui român încredințarea că se pot învăța științele în limba patriei.* Eforia făcù anaforă către fostul Domn Caragea, cerând a se statornici o școală românească în Sfântul Sava spre învățătura științelor în limba națională. Cuvintele acestea de științi în limba națională se părură Prințului cu totul nouă și neputincioase de a se înființa: cu toate acestea, pentru curiozitatea lucrului, porunci a se adună divan spre a se chibzui dacă este limba capabilă de a exprima, desluși și dezvoltă foloasele științelor. In divan a fost chemat și răposatul Veniamin, ce se află atunci întâiul profesor în școala

grecească de la Măgureanu, de matematică și filosofie; dimpreună a fost chemat și George Lazăr. Înzadar bietul român se sileă să arate că termenii științelor și meșteșugurilor sânt necunoscuți fiecărui om și fiecărei nații până ce nu cultivă științele și meșteșugurile; înzadar spuneă că limba grecească a norodului din izvorul de unde a păstrat a zice *filos* și *sofos* de acolo poate cu tot dreptul să zică și *Filosofia* s. c. 1., și asemenea și românul de unde a păstrat a zice *lucire*, de acolo poate a se întrebuiță a zice și *perlucid*, și de unde i-a rămas vorba *opăcit* de acolo poate zice și *opac*; înzadar asudă Românul să arate că omul în general este primitor de idei, și că ideile prin învoire sau prin împrumutare pot a-și dobândi un nume oarecare și printr'însul se fac cunoscute

omului, sau acest nume se face cunoscut prin dobândirea ideii ce înfățișează; înzadar, căci la toate din când în când răposatul Veniamin, ca un oracol repetă refrenul: *den ginetai*. S'a spart divanul: da Lazăr nu s'a desnădăduit; a făcut pe răposatul Bălăceanu să ceară de la stăpânire a se deschide o școală românească sub numire de a scoate meșteri ingineri, și de a învăța pe circovnicii ce veneau a se preoți slujba și datorile preotului. Veniturile școalelor pe atunci erau, o puțină parte, ale moșilor mănăstirii Glavaciocului (până la 10.000 lei cel mult), iar cea mai mare parte din contribuția preoților. Argumentul acesta de a se împărtași și preoția din foloasele banilor cu care ea sprijinea școalele, era cam tare, și dreptatea strigă pentru acești birnici bisericesti.

În sfârșit se puse la cale a se întocmi școala în ruinele Sf. Sava; se scoaseră făurăriile din zidirea unde se află acum Muzeul național și Biblioteca, și se numi Lazăr dascăl de Bogoslovie și de Inginerie (așa îi zicea). Începù, la anul 1818, luna lui August. Avea vreo câțiva grămățici sau țircovnici ce se găteau a se preoți, și pe care îi învăța Catihisul și slujba bisericească; îi dăduseră și vreo câțiva panachideri sau ucenici din școlălele din Colțea și Sfântul Gheorghe. Aceștia abia știau să slovenească, și Lazăr trebuia negreșit să iasă cu dânșii la câmp, cu masa de inginer și cu astrolabul, ca să ardice harte din triumhiu în triumhiu; trebuia să le spuie că tustrele unghiurile unui triumhiu sânt deopotrivă unui jumătate de cerc, că unghiurile alterne și întăritoare la vârf sânt deopotrivă;

să fi 'ndrăznit numai a nu-i învăța deodată d'alde astea și a nu-i pune să caute cu un ochiu închis prin crăpătura dioptrii, arătând că trebuiesc copii pregătiți spre aceasta cu alte învățături, că numai decăt l-ar fi botezat, după cum îl și botezaseră, de șarlatan ce nu știe să învețe ingineria. «Inginerie vrem noi, dascăle, să ne măsoare băieții moșiile, și de inginerie apucă-te să-i înveți, că socoteală învață ei în toate băcăniile». Se bătea omul cu pumnii în piept și ardică mâinile la cer strigând: «Doamne! până când anii blestemului?» Acestea erau curate vorbele lui în ceasurile mâhnirei.

Mai în toamnă, în același an, părăsi Caragea scaunul Domniei; Veniamin, prin hotărîrea guvernului vremelnic, sau a căimăcămiei pământenești, se exilă pentru un cuvânt ce făcuse cu

un an mai înainte la slujba de îngropare a răposatului Banului C. Filipescu. Clasele grecești de filosofie și matematică se sparseră; școlarii începură a deosebi că alta este limba elenică și alta sânt științele care se pot învăța în orice limbă. La Veniamin trecuseră aritmetica, o parte din geometrie și câteva capete din filosofie. Lipsa unui profesor de a-i conduce până în sfârșit cu lucrul început, curiozitatea de a vedea practica la câteva principie de matematică teoretică ce luaseră, acea practică cu care se căzneà bietul Lazăr să facă din niște bucheri ingineri din cap până 'n picioare de porunceală *telios telefteon*; traseră în Sfântul Sava pe toți școlarii din clasele dintâi ale școlii grecești, în capul cărora eră I. Pandeli (ce a murit la Paris), Nănești, Cernovodeni, Orești, Darvari,

Meritești, Ștefanopoli, Tomești, Crăsnari, Mălinești, Paladi, Măinești, și alții, și eu în urma lor, umplură băncile clasei de inginerie.

Se bucură Lazăr când văzù pe Pandeli cu creta în mână făcând pe tablă expoziții matematice. Tocăneà creta pe tablă, mâna mergeà iute făcând deosebite formule, dar gura se îngânà, pentrucă în momentul acela se căsneà să-și facă niște fraze dibuite românești; încurcă din întâmplare niște vorbe câte pot veni în gura unui școlar, ce abia a început știința și va să se exprime în altă limbă, iar nu în ceea ce a învățat.

Indată Lazăr începù a traduce cursul de matematică a lui Wolf, și de filosofie a lui Kant. În vreme de un an școlarii ajunseră departe. Pe moșiile țării românești începură a flutura

steagurile noilor ingineri ; începură a se trage de mâna Românilor triumphiuri înțelese. Eră o bucurie să vază cineva copiii, unii îndreptând linia cu momâi, scoțând pălăria și făcând semn strigând: la dreapta la stânga ; alții îndreptând și scuturând lanțul ce șarpuiă prin iarbă ; alții așezând și nivelând masa. Se trăgeau linii, se făceau triumphiuri, din triumhiu în triumhiu se încheiă planul, compasul începeă a păși pe hartă și spuneă stânjenii de la o momâie până la alta ; lanțul făceă încercarea, și sătenii ce eră spre slujbă începeă a-și da coate și a șopti că dracu din sticluliță îi face să ghicească (așa li se păreă lor acul magnetic sau busola ce îl vedeă jucând). Bietul Lazăr aprindeă pipa și petrecându-și mâna asupra pieptului, i se inundă obrazii de lacrimi. N'a trecut mult, și la moșile

de măsurătoare nu mai eră trebuință de ființa de față a profesorului. Câte un școlar doi împlineau slujba cu cea mai mare scumpătate. Epitropii de la mânăstiri, egumenii veneau cu mulțumire la școlarii din Sfântul Sava ca să le scoată còpii după hartele moșilor mânăstirești, pentrucă acești școlari lucrau ieftin pentru două pricini: întâiu pentrucă erau băieți, și al doilea pentrucă erau Români, și știi, lucru românesc nu e așa scump. Mă tot miram într'o zi de duhul meu, când epitropului din Colțea i-am făcut trei còpii de hartă pentru care am putut să-i iau șase rubiele. Mi se păreă că l-am înșelat; mi se păreă că de mi-ar încăpeă pe mână câțiva oameni așa de simpli, care să nu știe de câte parale vopsele pot să meargă la o hartă, eu m'aș face în scurtă vreme un om

cu capitălașul meu, care să treacă și peste o sută de lei.

Școlarii deteră învederate probe de capacitatea și râvna profesorului. Eforia școalelor începù a se gândi ca să înmulțească catedrele românești și spre aceasta să trimiță câțiva tineri în Europa spre învățătură. Se aleseră: Păr. Ef. Poteca, I. Pandeli, S. Marcovici și C. Moroiu. Eu, după cum venisem în urmă, rămăseiu și acum pe din afară, tocmai la vremea mesii. Dar mai mi se mulțumì ambiția, când văzuii că mă aleseră de tare și mare profesor ajutor lui Lazăr de aritmetică și geometrie cu plata de 100 lei pe lună, și când văzuii că pe fiecare lună o să am câte un capital ce îmi închipuiam să mi-l fac înșelând la epitropi, făcându-le harte. Pe lângă acestea, Eforia a mai așezat două catedre în școala româ-

nească: una de limba latină și alta de cea franțuzească: pentru amândouă a numit profesor pe răposatul Erdeli. Acesta își începù învățăturile sale, și traduse întâiași dată în limba românească pe *Zgârcitul* de la Molier și pe *Pompeiu* de la Corneil, pentru tinerii ce se întreceau să facă și ei teatru românesc, în vreme ce Grecii făceau pe al lor. Lazăr, trecu cu filosofia în metafizică, și fiindcă aveà și alt clas de trigonometrie, clasul de logică rămase vacant. Ca să îndestuleze și pe alți tineri ce erau pregătiți a ascultà logica, fu însărcinat și cu clasul acesta tot Erdeli, și începù logica lui Condiliac.

Aceasta fu o ispită lui Lazăr; îl supără să nu vază o sistemă urmată; simțea și cunoștea amestecul ce ar fi urmat în învățătură; se vede silit sau el a schimbà pe Kant sau Erdeli pe

Condiliac ; cu toate că, ce este drept, vrea mai bine să rămâie jos Condiliac pe lângă Kant. Lazăr, cu toate că cunoștea bine limba franțuzească, cu toate că trăise între Francezi în vremea armiei lui Napoleon, pe care îl iubea dimpreună cu Francezii lui și vorbea adesea de dânșii ; însă filosofia franțuzească zicea că trebuie să-și scoață căciula înaintea celei nemțești, și prin urmare pe Condiliac, cu toate descoperirile sale, nu-l avea de mare lucru în filosofia veacului.

Copiii cei noi n'au făcut mare treabă cu acea logică ; ea însă și-a dat foloasele sale școlarilor celor vechi ce mergeau să o asculte de curiozitate ca auditori ; că pe de o parte aceștia, începură a compară în duhul lor aceste două sisteme, și trăgând oarecare adevăruri din alăturarea ideilor, alergară

numai decât ca auditori și în clasele grecești ce se restatorniciseră atunci sub răposatul Vardalah. Acesta, pe lângă lectura și analisisul poezilor Greci a făcut un curs de retorică a sa și cursul de ideologie a lui Trasi. Iatropul mai dinainte încă făcuse acest curs de ideologie și de matematică al lui Lacroa.

Canela începuse matematica lui Francoeur și o istorie naturală, culegere a sa. Ghenadie pe lângă analisisul oratorilor greci, a făcut și un curs de istorie universală. Indrăznesc a zice că nici odată, de când este țara românească, școlile n'au împrăștiat atâtea cunoștințe ca atunci. Trei filosofi se auzeau pe catedrele Capitalei: Kant, Condiliac și Trasi, și trei matematici, Wolf, Lacroa și Francheor.

Clasul de retorică și literatură avea

peste 50 școlari filosofi. Școalele cu adevărat nu erau patriotice, dar prin dreapta judecată a profesorilor greci de atunci ajunseseră cosmopolite. Filosofia înfrățise pe școlarii greci cu Români pierzând Grecii rugina pedantis-mului vechiu și cunoscând prin filosofie folosul științelor învățate în orice nație în limba sa. Farmecul frumuseții limbii grecești vechi, și fanatismul ce putea ea să însufle celor ce se nașteau numai într'însa, dăduse loc adevărului filosofic. Profesorii spuneau în clas că școlarii greci trebuie să fie recunoscători țării că cu a sa cheltuială ține învățători spre cultivarea lor, și Românii trebuie să fie blânzi, și vrednici de acel simțimânt care mișcă a se face niște asemenea așezăminte, adică vrednici de simțimântul ospitalității și al generozității. Școalele atunci abia aveau un

venit peste tot de vreo 60 mii lei. Ce lipseă din venitul școalelor se adăugă la râvna profesorilor, și se potriveă lucrul.

Lazăr a fost profesor în Sfântul Sava patru ani cu mare râvnă. El slujba sa niciodată nu și-a socotit-o drept o profesie, ci o chemare, o misioană. Avea vreo douăzeci de școlari regulați; dar când făceă lecție de filosofie, sala gemă de auditori, în capul cărora eră răposatul Alexandru, tatăl ofițerilor Tel.

Toată destoinicia aveă acest învățător atât de făcător de bine Românilor. Pare că eră într'adins preursit pentru a deschide un drum de regenerație. El își simțeă vocația sa. Când se află în clas, el vorbeă însuflat. Catedra lui semănă un anvon; vedeă cineva cum i se bate pieptul. Cu mâini pline în orice ocazie aruncă semințele românismului și naționalității. Poate

cineva să vază energia și hotărîrea lui din cuvântul ce l-a compus la înscăunarea de mitropolit al țării românești a răposatului Dionisie. Până atunci pe scaunul Mitropoliei stătuseră mitropoliți greci. În vremea răposatului Domn Suțu s'a restatornicit mitropolia românească. Poate oricine socoti cătă eră hotărîrea acestui bărbat, când în vreme de domnie streină și sub un guvern ca cel de atunci, a avut curajul a rostî un astfel de cuvânt. Nu eră așa lesne a carateriză cineva pe acèle vremi ce va să zică *fanariot*; el însă vorbind de Români în acest cuvânt zice: «bine gătiți spre slujba vrăjmașului omenirei, răpitorul casei părintești». Cum putea altul mai bine sub două nume atât de însemnătoare și de îndrăsnețe să arate acel machiavelism infernal, ce a stat viciul

și ticăloșia a două nații întregi Românilor și Grecilor?

Cuvântul acesta, ca să-l rostească în adunarea boierilor la mitropolie, s'a dat să-l învețe părintele David, cel acuma în ființă econom al sfintei mitropolii. Se pierduse acest cuvânt, dar mulțumită părintelui economului David că a știut să-l păstreze.

La 1822 Lazăr s'a îmbolnăvit în sfântul Sava, apăsător de multe mâhniri și nenorociri. A scris fraților săi la Avrig să vie să-l vadă. Aceștia sosind în București l-au găsit într'o căscioară la Târgu d'afară, în preajmă unde îmi am casele și tipografia. L-au aridicat bolnav și l-au dus în locul nașterii sale. Acolo peste curând și-a dat obștescul sfârșit.

Călătorule român, când treci de la Brașov la Sibiiu, în satul Avrig, în mâna

dreaptă d'alăturea drumului este o bisericuță. Acolo e mormântul lui George Lazăr. O cruce albă de marmură este frumosul lui monument, monument vrednic de un om ce a știut răbdă în viața sa. Sărută acea cruce și vei ceti pe dânsa următorul epitaf:

«Cetitorule, ce ești, am fost;

«Ce sunt vei fi;

«Gătește-te dar.

George Lazăr.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Frumos epitaf, și frumos adevăr, vrednic de acela pe care oamenii îl pregăteau de episcop, și Dumnezeu, când toate ajunseseră degenerație și amorteală, îl hotărîse pentru regenerația Românilor.

(După «Curierul românesc» 1839, anul X, numerele 64, 65 și 66).

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
INTRODUCERE	5
GEORGE LAZĂR ȘI ȘCOALA ROMÂNĂ de P. Poenaru	15
ANEXA A.: Extras din discursul lui Lazăr.	60
ANEXA B.: Extras din apelul lui Lazăr.	64
ANEXA C.: Inscripțiune pe piatra Bise- ricei Sf. Sava	69
GEORGE LAZĂR de I. Eliade Rădulescu.	71
